

men niet licht, zoolang men gebiologeerd is door de dwingende magie van zijn gedichten.

Zijn eruditie stelde hem in staat steeds nieuwe velden te ontginnen. Het was uiteraard een ontgining in roofofbouw, want de gekozen stof moest altijd weer een plaats bekleden in het spel van vernuft en klank, dat een diepzinnigheid suggereert, die niet aanwezig is.

Wel maakt zulk spelen, dat de hoogste eischen stelt aan den smaak en het gehoor en vooral het vernuft, op den duur doodmoed. Geen nood, ook die moeheid wordt opgeëischt voor een nieuw spel. Ditmaal schijnt het inderdaad verband met de werkelijkheid te hebben. We vinden de tot verijnde lyriek omgesmede klacht in „Lethe”; vermoedelijk het relatief eerlijkste gedicht dat Boutens schreef. Eerlijk als een schreeuw in grooten nood klinkt wel:

Wat moet ik aldoor zien wat 'k weet?

Al 't reddeloos volbrachte,

Al 't reddeloos gedachte:

Gelijk is wat ik liet en deed!

Voorzeker klinkt hier een dieper toon dan in de vele sublieme rhetoriek, waarin van ziel en dood wordt gesproken, totdat de lezer bijna even moe wordt als de dichter zelf. Wie dit dichtte heeft waarlijk gevoeld, hoe vreeselijk het is den zin des levens te misbruiken. Maar er was een uitweg, die er alleen voor een geest als Boutens is — gewone menschen zijn er niet begaafd genoeg voor — en wel deze: ook deze ervaring, die nu eens niet uit de studeerkamer stamde, en die een reëel besef van innerlijk bederf inhield, al peilde hij dit bederf zelf niet, deze ervaring was te benutten voor een gedicht. Het is bijna nog erger dan wat van Cicero wordt verteld: bij den dood van zijn dochter Tullia was hij diep en eerlijk bedroefd; maar hij vergat zijn smart bij de gedachte aan de schitterende volzinnen, die hij naar aanleiding van deze pijn zou kunnen schrijven.

En het gedicht, een subliem bravoure-stukje, is verbazend knap. Zoo kan alleen een rhetor van groote distinctie het zeggen:

Hoe over 't brandend blind bazalt

Vind ik den weg naar Lethe? —

O alles te vergeten

Eer de avond valt!

Maar zelfs hier kan de dichter van eruditie het uitstellen van zijn schijn-philosophie niet laten:

O blanke ziel, o roode bloed,
O hart verdwaald daartusschen, —
Wie zal in slaap u sussen
Tezamen en voorgoed?

Het is niet zoo moeilijk hieruit een wereldbeschouwing te distilleeren: de blanke ziel, het hooie in den mensch; het roode bloed, het aardsehe, dat neerhoudt en aftrekt van het hooie, en toch ook boeit; en het hart, de ikheid die daartusschen steeds kiezen moet, en zoo vaak verkeerd kiest, en na een goede keus daarbij zoo slecht volhardt. En toch vergissen we ons als we meenen dat dat de levensbeschouwing van Boutens is. Hij heeft vele levensbeschouwingen, hij construeert ze met kennis van zaken, en weet ze voor te dragen met een bevaligheid, die doet meenen, dat niet de geleerde, en niet de rhetor, maar de dichter aan het woord is.

En hij is ook aan het woord in dit gedicht, dat we geneigd zijn het beste te noemen wat Boutens heeft geschreven. Aan de zooveen aangehaalde strofe gaat deze vooraf:

O eer de dood mijn leden bind'
En hen voor eeuwig bedde, —
Wat zal mijn oogen redden
Van dezen droom, die eeuwig nieuw begint?

En toch, hij moet geweten hebben, dat wat hij hier een droom noemt, geen droom was, maar een verbluffend knap gestileerde proeve van wereldbeschouwing, zooals Boutens er vele gegeven heeft, alle even knap gestileerd.

Boutens profeteert niet; hij stieert. En dat kan hij zoo onvergelykelyk goed, dat het hem, den man van keurigsten smaak, wel eens overkomt zich zelf te imiteeren. Dat zijn de oogenblikken — ze zijn zeldzaam — dat zijn goede smaak hem in den steek laat, en zijn vers hinderlijk precies wordt.

Boutens profeteert niet; zelfs kan men niet zeggen, dat hij „de natuur” interpreteert; dan zou zijn woord er zijn voor de dingen; maar hij acht dat de dingen er zijn voor zijn woord. Het woord is hem niet maar het hoogste, doch het is hem het hart en de zin van het bestaande; alle dingen bestaan dan bij de gratie van het woord.

Dat is ook zijn innerlijke tegenspraak. Als hij zegt „zonder smet van taal of teeken”, dan speelt hij om zijn leven. Hij verliet zich daarin boven de noodzakelijkheid der Woordenopenbaring, in het verhalen van een mystiek die elke woordenopenbaring achter zich laat. Hij speelt hetzelfde spel in de paradoxale regels:

Laat mij nimmermeer berusten,
God dien 'k niet met namen zeg:
Uw verlangens zoekre lusten
Neem niet van mijn lippen weg.
Van Uw zoeten honger weet ik
Jarenlang mijn maal bereid,
Van Uw gouden wanhoop leed ik
De eindeloze heerlijkheid...

Wie de paradox om de paradox bewondert, zal dit wel mooi vinden. En als rhetorisch is het buitengemeen geslaagd, ofschoon er rhetoriek veel betere passages in Boutens' werk zijn te vinden. Maar het is zoo hol. Het is, als we profetie verwachten, zoo dwaas. Het is nog te weinig, hiervan te zeggen dat het onwaar is. Want het is niet alleen onwaar, het is ook onwaarachtig. Het is niet alleen geen profetie, maar het is zelfs geen valsche profetie. En dit zijn verreweg de beste van de vier strofen waaruit dit gedicht bestaat. Deze eerste twee hebben ontegenzeggelyk iets aangrijpends. De volgende hebben ook dat niet meer, al toonen ze dat daar een technicus aan het woord is, die haast een tovenaars lijkt.

Maar het is machtig als rhetoriek. Het zal moeilijk zijn ergens geweldiger rhetoriek te vinden. Het is gedragen door het tragische geloof, dat in het „reddeloos volbrachte” woord al het andere tot vervulling en rust is gekomen; en indien er ook maar iets waar was in dit geloof, dan zou er zin zijn in het nu nuttelooze spel met de namen van dood en leven, en met de andere namen die in de vreemde schoonheid van Boutens' verzen zoo hoog werden opgesteld, dat ze klankloos en zinloos werden.

Want in den grond der zaak heeft Boutens het woord, dat hij afgodisch eerde, misbruikt en vernield. En in dit vernielingsproces zijn aspecten van het woord openbaar geworden, die zonder Boutens' leven en werken een geheim zouden zijn gebleven.

A.

K. J. P.

INTER NOS.

PAPE - de Afscheiding - JANSSEN.

X.

Met of zonder Gezankboeken, Militie is noodig! —

Evenals Brummekamp zijn Meerburg en Van Rhee afgezet zonder eenige voorafgaande schorsing, „een zeldzaam voorbeeld van grondeloze rechtspraak”, — en dat uit pure liefde tot het Recht! n.l. om een door allen vergeten besluit van 1808 opeens te handhaven.

De Secretaris van het P. K. B. praat hier in zijn Zondagsbrief wat om toe:

„En nu deze (n.l. Van Rhee), gelijk zijn medestander te Almkerk, hadden deze niet evenals Scholte na het Verhoor voor de Classis-gecommitteerden behoeven gesuspendeerd te worden door het Classicale Bestuur? Gij [Pape] waert of wierdt toen ziek, en hebt dit, waarschijnlijk of mogelijk zoo niet ingezien.” Naar wij in de laatste vergadering delibereerende, en met rijper oordeel, de zaak van naderbij beziende, gevoelden er leed over, dat het niet geschied is: daarom dat dit de oorzaak zou kunnen worden van eventuele weigering der gerooveerden, om zich aan onze uitspraak te onderwerpen voor het expireren van den tijd, die met appèl en de nadere uitspraak der Synode moet verlopen.

Meerburg en Van Rhee zijn intusschen niet in hooger beroep gegaan — tegen ook moeilijk was, daar „de belangen hebbende, volgens art. 79 des Reglements van Tucht de toelating tot het appèl eerst moet aanvragen” (Verschoor); deze aanvraag kon reeds geweigerd worden, en voorts: wat konden de beide „Opstandelingen van 1618” van de Synode verwachten? Niets goeds! — Augustini volgt:

„Na herhaalde, en lange en breede beschouwing en overweging der Reglementaire artikelen hiertoe betrekkelijk en na vrij levendige discussie, en aandachtig hooren en wederhooren van elkander, hebben de leden geene termen of vrijheid gevonden, om den Gelderschen voorgang te volgen, en hebben ook minder geschroomd daarvan af te zien, omdat, huns oordeels, na de afzetting, dadelijk de prediking en verdere ambtsbezigheden behooren te worden gestaakt.”

Augustini weet ter verdediging van de handelwijze van het Prov. Kerkbestuur dus geen redenen, maar enkel het doel aan te wijzen: de „Opstandelingen van 1618” (een uitdrukking van Pape) zoo spoedig mogelijk het preeken te beletten!

De Secretaris van het Prov. Kerkbestuur lanceert vervolgens een zeer verlicht idee ter popularisering der Evang. Gezangen:

„Zal mij benieuwen, of er militairen en van

welk corps, infanteristen of cavallerie, er zullen uitrukken.

„Ik heb al gedacht, wanneer dezelve Protestantisch waren, en van Gezangboeken voorzien, en wanneer zij dan te V. en te A. de godsdienst bijwoonden, ten aanschouwe en aanhooren van degenen, die er zich zullen laten vinden, de Gezangen medezongen; dat zou helpen en werken.

„Zou wellicht moeyelijk te bewerkstelligen zijn, doch — dit herhale ik — het zoude werken”.

Hij meent het ernstig... de stakker!

Zijn brief eindigt met zelfbeklag om den velen arbeid:

„Ik lijde er onder, lichamelijk en geestelijk benadeeld ik mij ook voor den Predikstoel. Door de goedheid van collega van der Loeff, heden voor mij predikende, kan ik — sit venia verbo! — van den Zondag een werkdag maken, en arbeide eens door. Anders kwam ik er niet door. En sedert April 1834, toen Scholte begon te woelen en te intriguereen, is mijn arme hoofd niet uit de spanning geweest”.

Hoewel de kerkeraden van Veen (geheel) en van Almkerk (de meerderheid) hun volledige instemming met hun predikanten hadden betuigd, werden ze door het Prov. Kerkbestuur niet afgezet. Dit besloot om hun (al zijn 't dan „boeren, voor overreding nauwlijks vatbaar” (Augustini) een vermanende brief te sturen, die de 15e December nog niet was, en waarschijnlijk nooit is verzonden.

Het P. K. B. rekent er direct reeds op dat deze brief wel overbodig zal zijn.

Ze handelen echter zoo om de volgende reden (Praeses Van Heusden, aan Janssen, 1 Dec.):

„Te Veen heeft men voorheen de Gezangen ongestoord gezongen, het schijnt dus dat men de tegenstand moet toeschrijven aan de verkeerde handelwijze van latere predikanten.

„Dat is de reden, waarom wij niet aanstonds tegen de leden van de kerkeraad, die schijnen verleid te zijn, ook tot afzetting hebben geprocedeerd.

„Men vreest echter dat de vooroordeelen aldaar te diep zijn ingeworteld om terug te keeren, en zij misschien zich zelve wel zullen ontslaan. Te Almkerk is het in dit opzicht beter, niet alle leden des kerkeraads zijn daar tegen de Gezangen en bewuste vragen, en een aanzienlijk getal van de leden der gemeente is er voor. Zoodat indien daar de weerbarstige leden hun ontslag nemen, de kerkeraad gemakkelijk uit de notabelste leden der gemeente kan gecompleteerd worden”.

Zoo gebeurt het ook. De geheele kerkeraad van Veen scheidt zich spoedig af, en te Almkerk de halve.

Toen Ds Bösken van Werkendam, als consulent van Almkerk, zich tot Meerburgs kerkeraad wendde (5 Dec.), antwoordde de president-onderling hem namens 3 van de 4 leden: „dat wij de handelingen van het Provinciaal Kerkbestuur niet erkennen, ja verwerpen”.

Een van dit drietal huilt echter aldaar voor de gevolgen, en zou (13 Dec.) liefst zijn diakenambt maar neerleggen „om de onaangenaamheden tegenwoordig bestaande” — „om dus te leven als een vergeten burger en daar mijne God te dine op mijn wijze”. Hij legt zich dan ook gauw tusschen de pakken der N. H. Kerk.

De twee anderen, Abraham de Jong en H. Holleman schrijven 21 Dec. aan het Class. Bestuur o.m.:

„dat wij die afzetting als strijdig met den Woorde Gods niet erkennen en rekenen hetgeen onze Leeraar aangedaan is, als ons aangedaan, zoodat wij ons met Zijn Eerwaarde afscheiden van het Nederlands Hervormd Kerkgenootschap, ook alle gehoorzaamheid en onderwerping aan de besturen van dat genootschap moet gerekend opgegeven en opgehouden te zijn van het oogenblik dat onzen Leeraar van Zijne bediening ontzegt is”.

Deze twee zijn voorloepers de eenigen, die officieel kennis van hun afscheiding geven, terwijl toch honderden oogenblikkelijk de Hervormde Kerk hebben verlaten, en (ook voor Pape) Afscheidenen zijn.

Wanneer men let op het slot van dezen brief, heeft men de verklaring. — De ouderlingen schreven 21 Dec. dat alle gehoorzaamheid aan de N. H. Besturen gerekend moest worden: reeds op 24 Nov. te zijn geëindigd, m.a.w. al gaven wij daarvan nog niet officieel kennis, door uw daad zijn wij (en zoo ook een groot deel der gemeente) uit uw Genootschap gesloten, toen, op dat oogenblik.

Al dateert de acte van Afscheiding te Almkerk ook uit later dagen, de gemeente beschouwt zich als op 24 Nov. door het Hervormd Kerkbestuur van de Hervormde Kerk afgescheiden. —

Heusden de 14 Dec. 1835.

„Ik ben letterlijk verwaaid door al de tijdingen, die mij heden zijn geworden, en verward door al de berichten, die mij zijn medegedeeld.

„Te Veen scheidt zij het grootst (?) gedeelte af, dit valt tegen mijne opinie uit (en is ook niet waar, B.). Een zekere heer Bouchard berigt mij, dat er geen 10 huisgezinnen zouden overblijven. Scholte is er geweest, die de hoofden op hol heeft gebragt. [Opmerkelijk dat Pape, als het er op aankomt, aan „den vuilen Van Rhee” weinig

1) Pape handelde naar vertrouwelijke, Synodale instructie.